

ROTTERDAM WARTBURG

Een archeologische inventarisatie door middel van grondboringen

R.A. Lelivelt

Tekeningen: G.F.H.M. Kempenaar

BOORrapporten 142
2003

Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam
Ceintuurbaan 213B
3051 KC Rotterdam

INHOUDSOPGAVE

	blz.
1. INLEIDING	4
1.1 Algemeen	4
1.2 Doel van het onderzoek.....	4
2. ONDERZOEK	8
2.1 Onderzoeksgebied	8
2.2 Onderzoeksmethode	8
3. RESULTATEN	12
3.1 Geologie	12
3.2 Archeologie	13
4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	14
LITERATUUR	15
AFKORTINGEN	16

	Geologie	Klimaat Landschap Vegetatie		Archeologische perioden
2000				Nieuwe Tijd
1500	Duinkerke III Tiel III	Subatlantic <i>koeler</i> <i>vochtiger</i>	loofbos	Late Middeleeuwen B
1000				Late Middeleeuwen A
500	Duinkerke II Tiel II			Vroege Middeleeuwen
0				Romeinse Tijd
500	Duinkerke I Tiel I			Late IJzertijd
1000		Subboreaal <i>koeler</i> <i>droger</i>	loofbos	Midden-IJzertijd
1500	Duinkerke 0 Tiel 0			Vroege IJzertijd
2000				Late Bronstijd
2500	Calais IV Gorkum IV			Midden-Bronstijd
3000				Vroege Bronstijd
3500	Calais III Gorkum III	Atlanticum <i>warm</i> <i>vochtig</i>	loofbos	Laat Neolithicum
4000				Midden-Neolithicum
4500	Calais II Gorkum II			Vroeg Neolithicum
5000		Atlanticum <i>warm</i> <i>vochtig</i>	loofbos	Mesolithicum
5500				
6000	Calais I Gorkum I			
6500		Boreaal <i>warmer</i>	den	Mesolithicum
7000				
7500		Preboreaal <i>warmer</i>	berk	Mesolithicum
8000				
8500		Late Dryas <i>kouder</i>	toendra	Laat-Paleolithicum
9000				
9500	Kreftenheye	Pleistoceen		

Tijdtabel.

1. INLEIDING

1.1 Algemeen

In opdracht van het OBR van de gemeente Rotterdam wordt de ontwikkeling van het project 'Rotterdam Wartburg' in Rotterdam archeologisch begeleid door het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR). Het bewuste gebied is weergegeven in afbeeldingen 1 en 2.

Het plan van aanpak van een archeologische begeleiding bestaat in de regel uit drie fasen:

Fase 1: inventarisatie en waardering van archeologische vindplaatsen;

Fase 2: selectie van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen en advisering over het beleid ten aanzien van vindplaatsen;

Fase 3: documentatie van behoudenswaardige, maar niet in situ te handhaven vindplaatsen.

Het voorliggend rapport bevat het verslag van de eerste stap van de archeologische begeleiding van het project 'Rotterdam Wartburg': het inventariseren van archeologische waarden in het gebied waar grondwerkzaamheden ten behoeve van de herinrichting van het gebied zullen gaan plaatsvinden.

De inventarisatie is uitgevoerd door middel van grondboringen.

1.2 Doel van het onderzoek

De volgende aandachtspunten zijn voor het plangebied 'Rotterdam Wartburg' van belang:

- In het plangebied zelf waren voor de start van de inventarisatie geen archeologische waarden bekend.
- Het gaat om een klei-op-veen landschap met kans op het aantreffen van bewoningssporen uit de IJzertijd, Romeinse Tijd en (Late) Middeleeuwen.

- Het tracé van de Smeetslandse dijk ligt zeer waarschijnlijk even ten noorden van het onderzoeksgebied (Afb. 2). Het kan echter niet geheel worden uitgesloten dat zich toch restanten van de dijk met eventuele daaraan gerelateerde bewoningssporen in het onderzoeksgebied bevinden. In het stadslandschap rondom de locatie zijn delen van de oude dijkrestanten in het stratenpatroon zichtbaar of zelfs nog als dijk te herkennen (Afb. 2). De Smeetslandse dijk vormde de noordelijke begrenzing van de Polder Smeetsland in het voormalige ambacht West-IJselmonde. De definitieve inpoldering van dit gebied vond plaats na de overstroming van de Riederwaard in 1373. De polder wordt het voor het eerst genoemd in 1442 (Vervloet 1985 en Hageman 1991).
- Op historische kaarten zijn geen aanwijzingen af te leiden voor de eventuele aanwezigheid in het plangebied van archeologische waarden die na de vorming van de Polder Smeetsland zijn te dateren. Op luchtfoto's uit 1966 is te zien dat het gebied nog als landbouwgrond in gebruik is. Eind jaren zestig van de 20^e eeuw is begonnen met bouwactiviteiten in het gebied (Rehorst 2001).
- De ontwikkeling van het project gaat gepaard met grondroerende activiteiten. Dit houdt in dat bij de bouwwerkzaamheden eventueel aanwezige archeologische waarden kunnen worden aangetast.

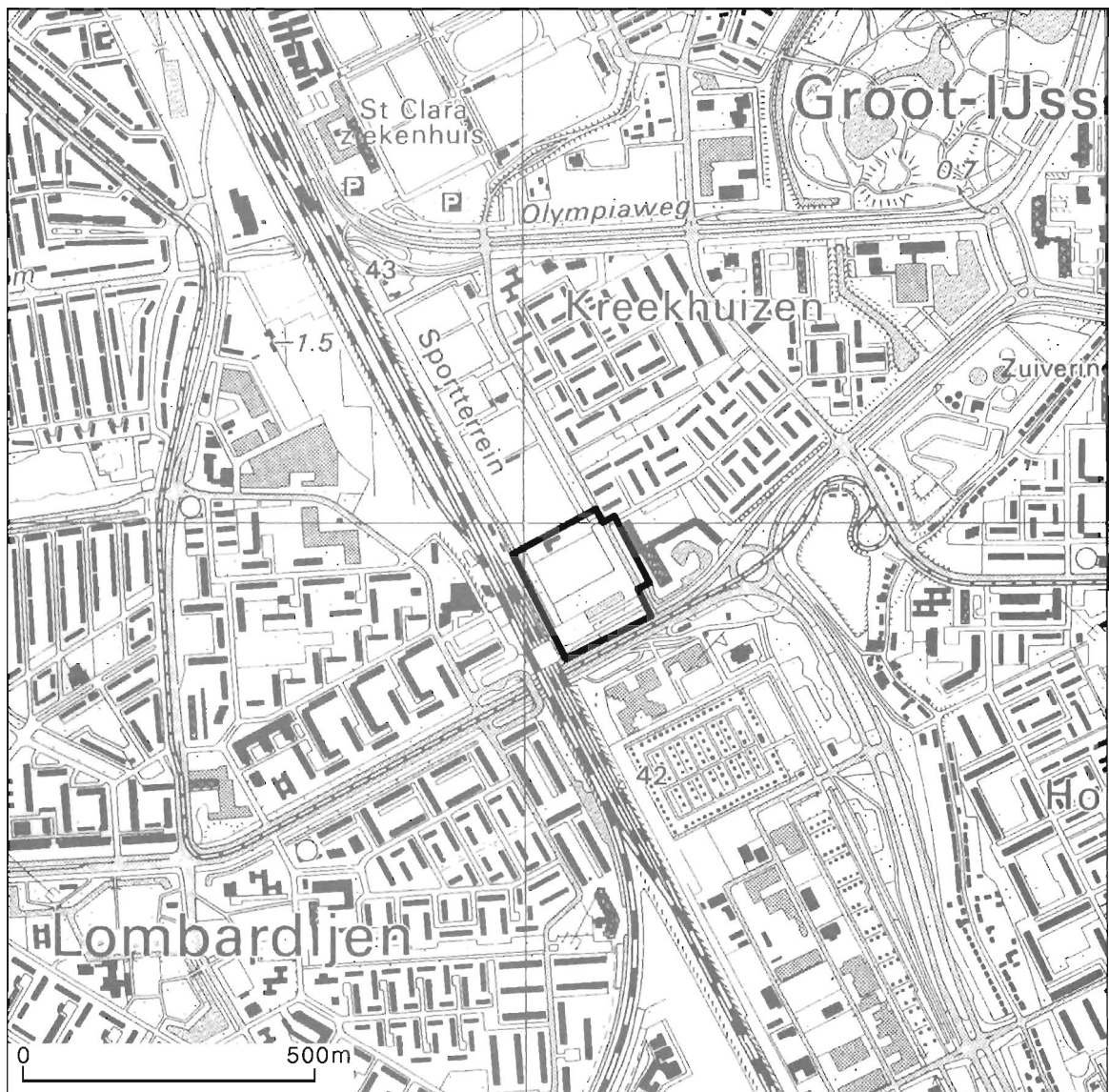
De genoemde aandachtspunten resulteerden in het opstellen van de volgende doelstellingen van de inventarisatie:

- Eventuele vindplaatsen te lokaliseren.
- Indien mogelijk de datering, aard en kwaliteit van deze vindplaatsen te bepalen.
- Indien mogelijk op grond hiervan te komen tot een waardering van de vindplaatsen.

De doelstellingen hebben geleid tot het uitvoeren van een veldprospectie in de vorm van grondboringen op 20 en 21 oktober 2003. De werkzaamheden zijn verricht door de heren R.D. van Dijk, G.F.H.M. Kempenaar, R.A. Lelivelt en F. J.C. Peters (allen BOOR).

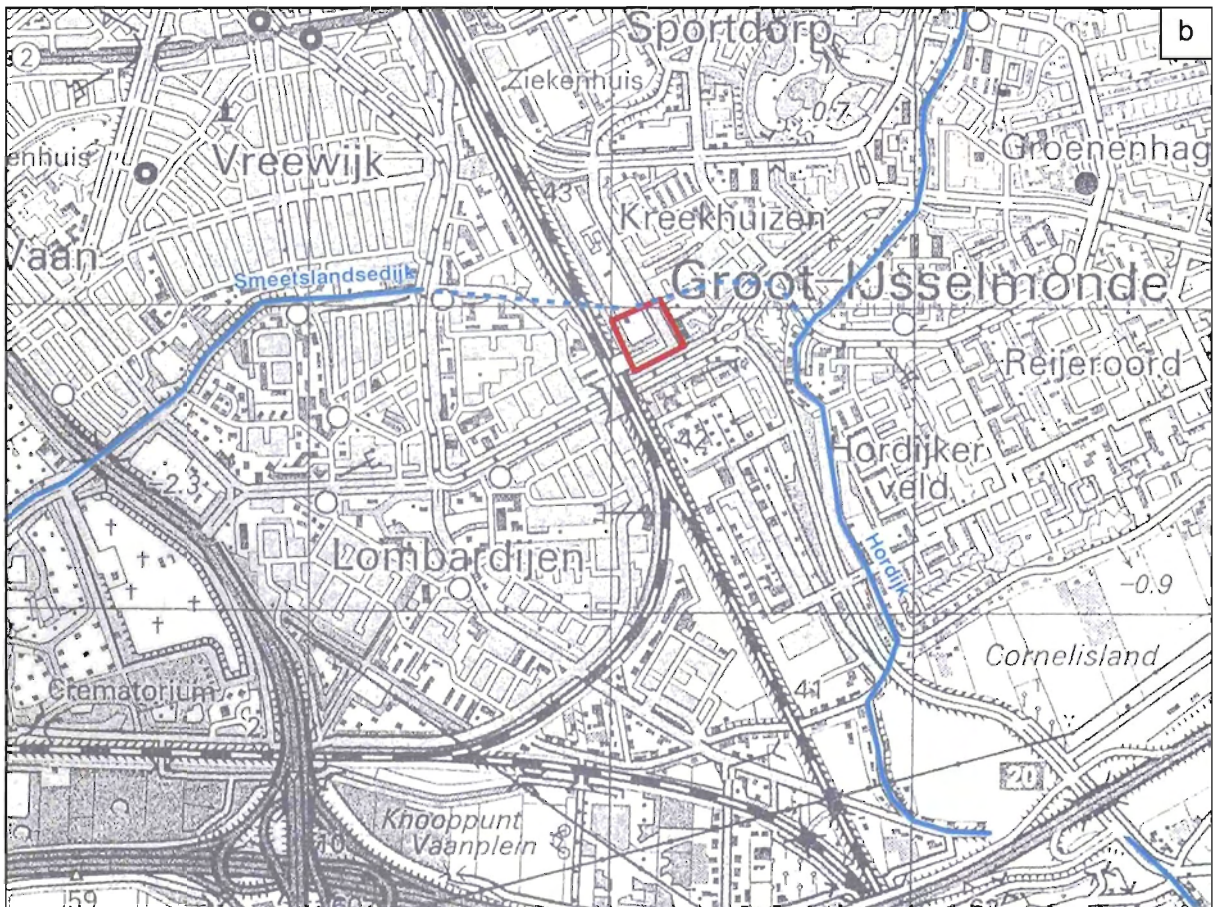
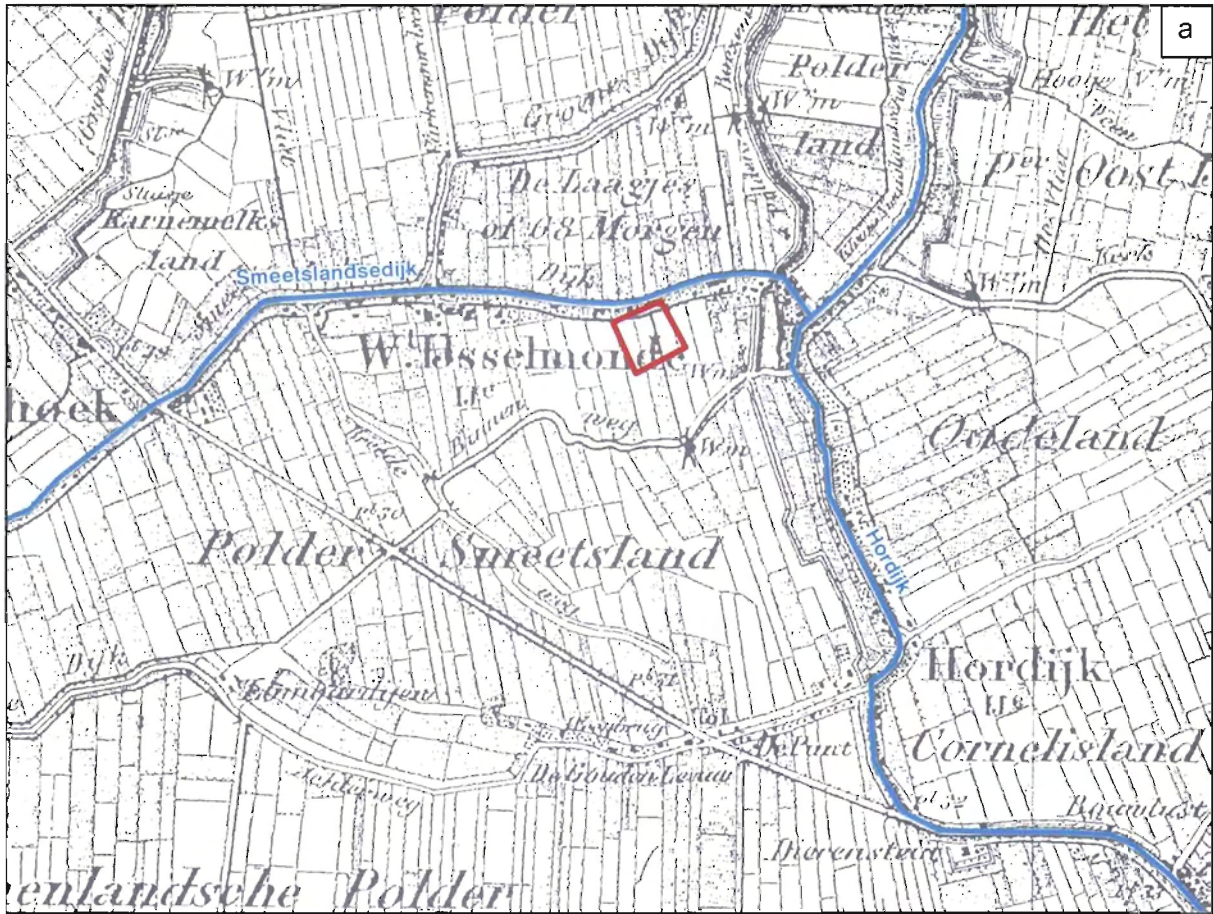
Op basis van de resultaten van de archeologische inventarisatie worden aanbevelingen gedaan ten aanzien van de omgang met de eventueel aanwezige archeologische waarden.

In dit rapport worden de resultaten van veldonderzoek gepresenteerd. Hoofdstuk 2 behandelt het onderzoeksgebied en de onderzoeksmethode; in hoofdstuk 3 komen de resultaten van het onderzoek aan bod in de vorm van een presentatie en interpretatie van de gegevens verkregen uit de grondboringen. Hoofdstuk 4 geeft de conclusies uit het onderzoek en doet aanbevelingen over de wenselijkheid van archeologisch vervolgonderzoek op het terrein.

Afb. 1. Locatie van het onderzoeksgebied 'Rotterdam Wartburg' (Top. Dienst 1990).

Afb. 2a-b. Ligging van het onderzoeksgebied ten opzicht van de topografie van het oude polderlandschap (2a) (Top. Bureau 1857) en het huidige stedelijk gebied (2b) (Top. Dienst 1990).

Ter oriëntatie zijn de nog bestaande Hordijk en Smeetslandsedijk in blauw aangegeven. Schaal 1:50.000.

2. ONDERZOEK

2.1 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich ten oosten van het NS-station Rotterdam Lombardijen in de wijk Kreekhuisen, gemeente Rotterdam. De locatie wordt in het zuiden begrensd door de Spinozaweg, in het westen door spoorlijn tussen Rotterdam en Dordrecht. De grens in het noorden ligt ongeveer in het verlengde van de Sluiskreek. De oostgrens ligt parallel aan de Smeetslandseweg, ongeveer 10 meter oostwaarts.

Het huidige gebruik van het gebied is recreatie en een parkeerplaats. In de toekomst wordt in het plangebied nieuwbouw gerealiseerd. Op de locatie zullen een school, een fietsenstalling en een sporthal worden gebouwd. Ook zal een waterpartij worden aangelegd in het noorden en oosten van het terrein. Alle genoemde bouwwerkzaamheden zullen de bodem in zekere mate verstoren. Hierbij kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden worden aangetast.

2.2 Onderzoeksmethode

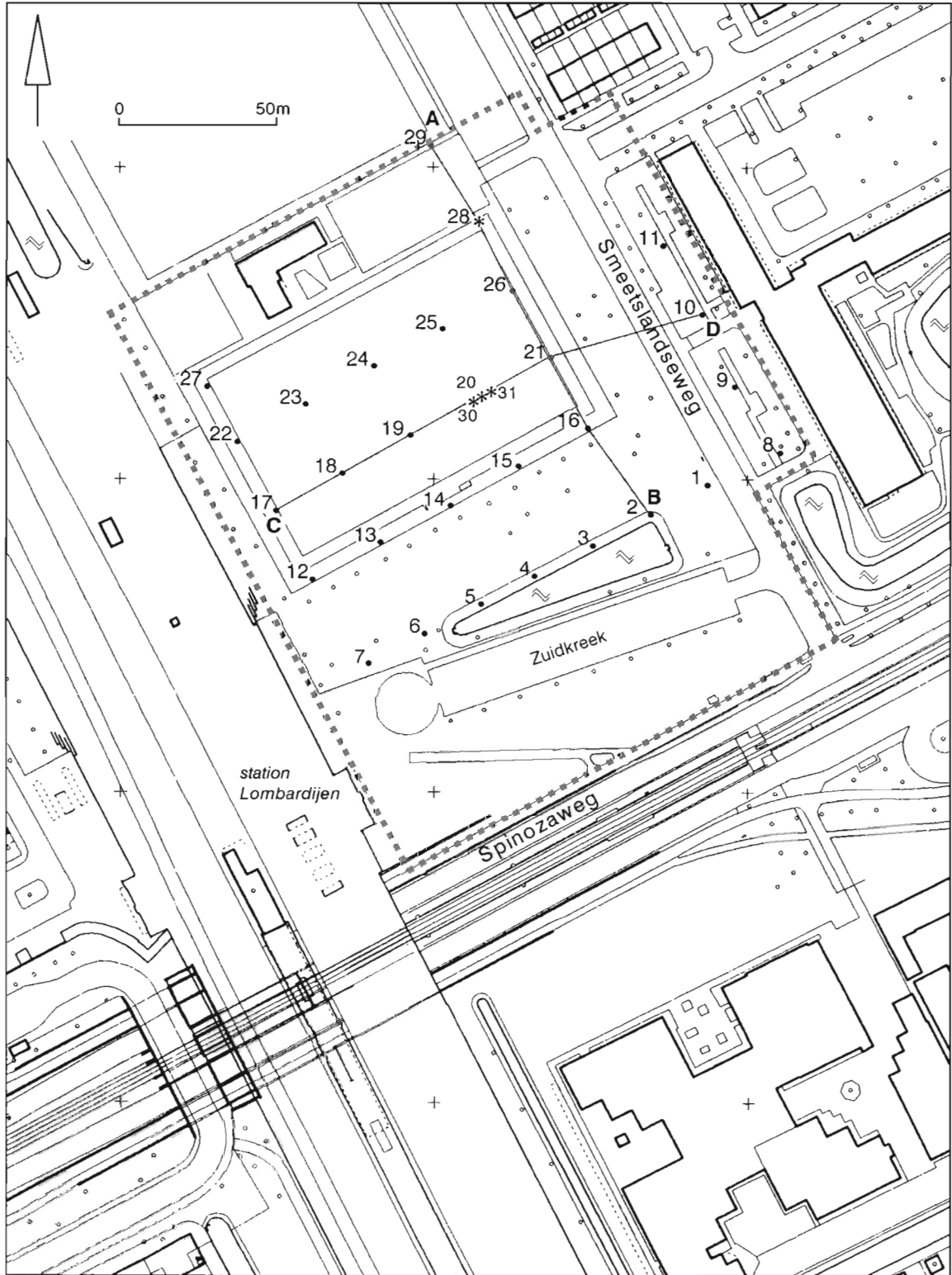
De inventarisatie bestond uit een bodemkundige kartering door middel van grondboringen. Met een gutsboor met een doorsnee van 2,5 cm werden boringen gezet om de geologische opbouw van de ondergrond te kunnen vaststellen en eventueel aanwezige archeologische resten op te sporen. Een archeologische laag is in de boor vaak herkenbaar als een zogenaamde 'vuile' laag. Zo'n laag kan bijvoorbeeld aardewerk, houtskool en/of bot bevatten. Ook afwijkingen in de reguliere bodemopbouw vormen een goede indicatie voor menselijke activiteiten ter plekke in het verleden. Een gedeelte van het terrein was niet te

onderzoeken vanwege bestrating of bebouwing. In het deel waar de kartering wel mogelijk was zijn verschillende boorraaien uitgezet. Hierbij is rekening gehouden met de arealen waar de bovengrond verstoord zal worden in verband met bouwactiviteiten. Tevens is geprobeerd de boringen verspreid in het terrein uit te zetten teneinde een zo compleet mogelijk beeld van de bovengrond van het plangebied te verkrijgen. In totaal zijn 31 boringen verricht.

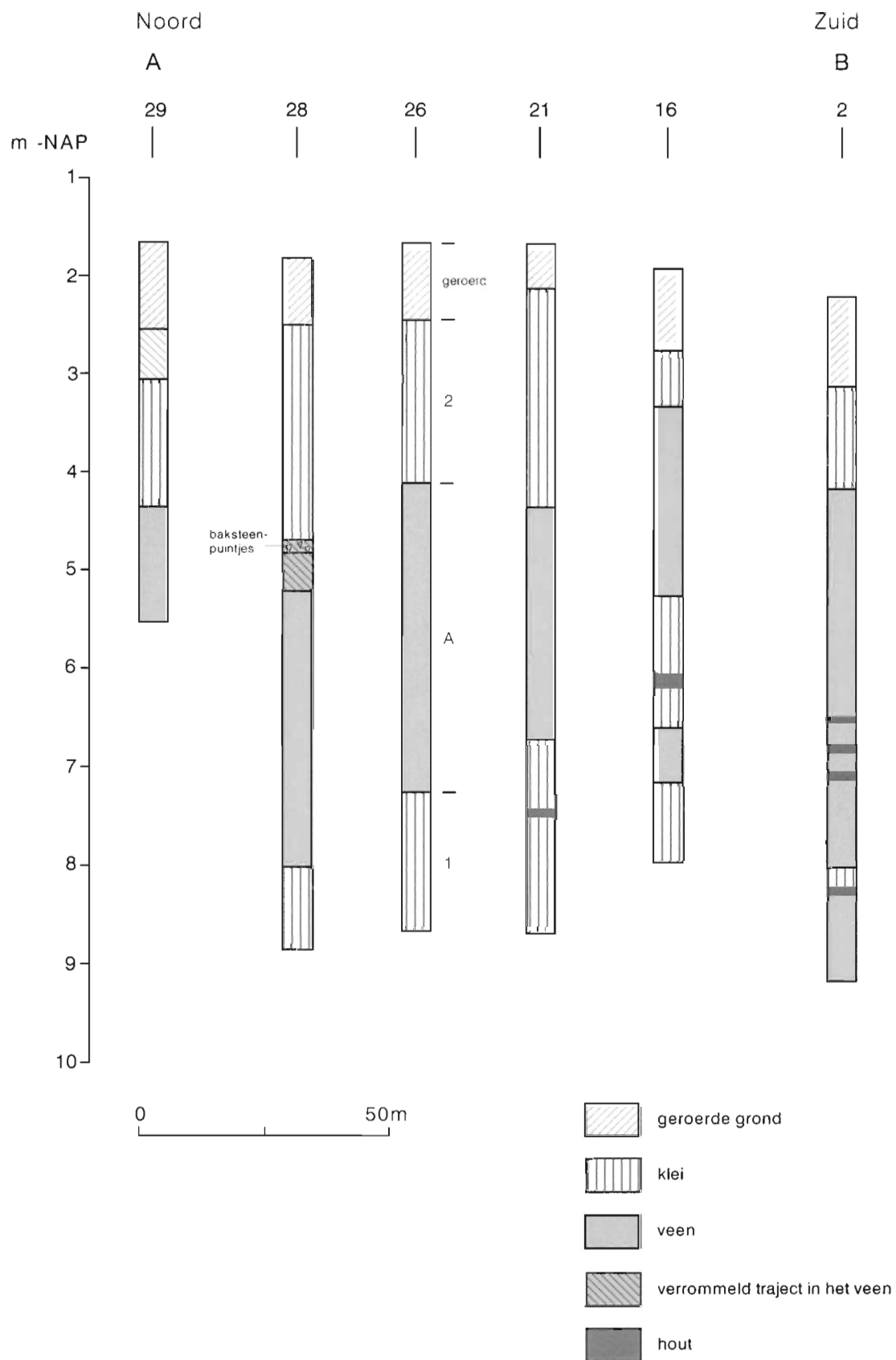
De boringen reikten tot verschillende dieptes. De gekozen boordiepte was afhankelijk van de geologische situatie ter plaatse en de daarmee samenhangende archeologische verwachting. In alle boringen is geprobeerd een beeld te verkrijgen van de Afzettingen van Duinkerke en de top van het Hollandveen. Bovendien zijn op strategische plaatsen diepe boringen gezet die tot in de Afzettingen van Calais/Gorkum reiken. Hierbij kunnen voor de archeologie belangrijke, fossiele geulsystemen kunnen worden bereikt. In het bodemtraject maaiveld-Afzettingen van Calais/Gorkum is het mogelijk sporen uit de Middeleeuwen, Romeinse Tijd en/of late prehistorie (IJzertijd) aan te treffen.

De boorlocaties zijn in het veld ingemeten en ingetekend op een veldkaart. Voor het registreren van de boorprofielen en eventueel aanwezige archeologische indicatoren is gebruik gemaakt van standaard boorformulieren. De hoogte ten opzichte van NAP is bepaald met behulp van een theodoliet. Het gebruikte NAP-punt bevindt zich bij het huis Reijersdijk 125; de hoogte ervan bedraagt 0,587 m + NAP. Voor het registreren van de hoogtes is gebruik gemaakt van standaard waterpasformulieren. Benadrukt moet worden dat er ook kleinschalige archeologische verschijnselen zijn die met boringen niet of nauwelijks zijn te traceren, zoals bijvoorbeeld graven of oude percelingsgreppels.

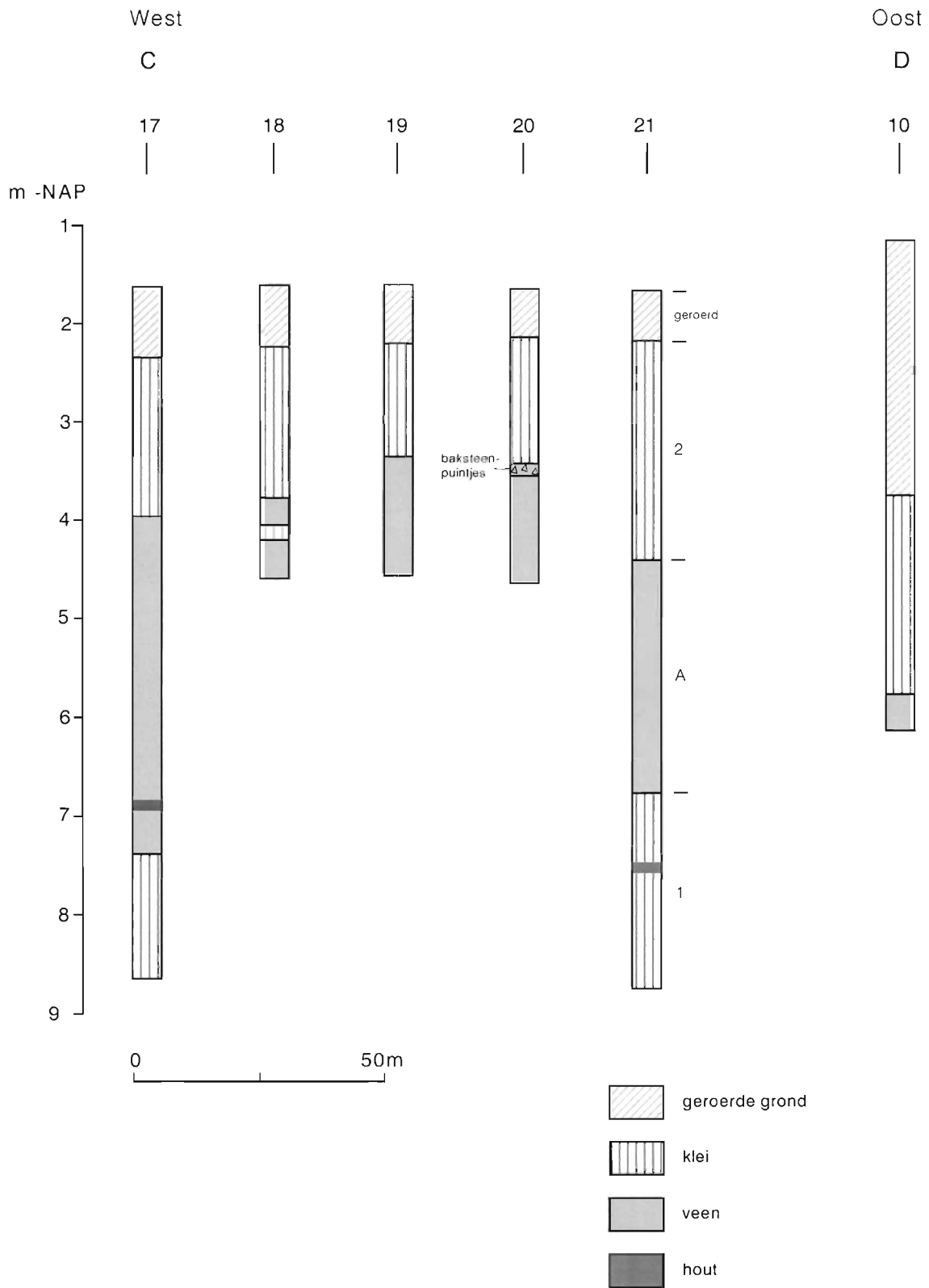

Afb. 3. Ligging van de boorpunten en de profielen A-B en C-D (Grootschalige Basiskaart 2002). De boorpunten waar baksteenpuntjes zijn aangetroffen zijn aangegeven met een asterisk.

Afb. 4a. Profiel A-B. Voor ligging boorpunten zie afbeelding 3.
 Legenda: 1. Klastisch pakket 1; A. Organisch pakket A; 2. Klastisch pakket 2.

Afb. 4b. Profiel C-D. Voor ligging boorpunten zie afbeelding 3.
 Legenda: 1. Klastisch pakket 1; A. Organisch pakket A; 2. Klastisch pakket 2.

3. RESULTATEN

3.1 Geologie

Hieronder volgt een beschrijving van de vier afzettingseenheden die in het bodemprofiel zijn onderscheiden. De ligging van de boringen is te zien op afbeelding 3. Van de boringen zijn twee boorraaien in profielen afgebeeld (Afb. 4a en 4b). De ligging van deze profielen is eveneens weergegeven op afbeelding 3. De richting van de profielen is van noord naar zuid, respectievelijk van west naar oost.

De eenheden worden van onder naar boven beschreven. Ook de afzettingseenheid zelf wordt zoveel mogelijk van onder naar boven beschreven. Voor een nadere toelichting op de ouderdom, klimaat, landschap en archeologische periode wordt verwezen naar de Tijdtabel op bladzijde 3.

Klastisch pakket 1

Van het diepst gelegen klastische pakket is alleen de bovengrens bepaald; de ondergrens is niet vastgesteld. De dikte is dus niet bekend.

Het pakket bestaat doorgaans uit een licht zandige, venige klei. In het pakket komen op enkele plaatsen hout- en plantenresten voor (boring 16 en 21). Ook zijn er humeuze trajecten geregistreerd (boring 21 en 28).

Van onder naar boven neemt de venigheid toe. De overgang van de kleilaag naar het bovenliggende veen van organisch pakket A is geleidelijk. Afgaande op de Geologische Kaart van Nederland 1:50.000, Kaartblad Rotterdam Oost (37 O) gaat het om de Afzettingen van Calais en/of de Afzettingen van Gorkum. Het gebied heeft dus in het verleden volgens de kaart onder invloed gestaan van zowel mariene als fluviatiele invloed. De boringen wijzen echter uit dat de sedimenten van klastisch pakket 1 in het onderzoeksgebied zijn gevormd in een komgebied onder zoetwater-

omstandigheden en om deze reden behoren ze tot de Afzettingen van Gorkum.

Uit onderzoek is gebleken dat bijvoorbeeld in het Neolithicum de oevers van (getijden)geulen aantrekkelijke vestigingsplaatsen zijn geweest. In de nabijheid van fossiele (getijden)geulen is de archeologische potentie dan ook groter dan in de komgebieden. Aanwijzingen voor een voor de archeologie interessante Gorkum-(getijden)geul ontbreken echter in het onderzochte gebied.

Organisch pakket A

Het bovenop klastische pakket 1 liggende organisch pakket A bestaat uit een laag veen met een waargenomen maximale dikte van 355 cm. De diepte van de top van het veen kan lateraal sterk verschillen (Afb. 4).

Het veen is over het algemeen matig kleiig en op enkele plaatsen zeer kleiig (boring 24 en 25). Er zijn weinig macroscopisch herkenbare plantenresten aangetroffen. In een aantal boringen (boring 21 en 29) is niettemin zegge gevonden. Dit wijst op ondiepe (minder dan 0,5 meter) en eutrofe tot mesotrofe omstandigheden. Zeggeveen is doorgaans een overgangsvorm tussen laag- en hoogveen (Berendsen 1998). Het veen van organisch pakket A wordt gerekend tot het Hollandveen.

Klastisch pakket 2

Op organisch pakket A bevindt zich een laag klastisch materiaal die maximaal 288 cm dik is (boring 1). Het pakket bestaat voornamelijk uit lichte tot matig zandige klei. De zandigheid varieert over het algemeen weinig naar boven toe maar kan wisselen (boring 21). De klei kan op enkele plaatsen humeus zijn (boring 20).

Klastisch pakket 1 wordt geïnterpreteerd als een klastisch dek dat zich over een veengebied heeft gevormd.

De overgang naar het onderliggende organisch pakket A is in de meeste gevallen scherp, mogelijk erosief.

Het pakket is zeer waarschijnlijk afgezet in de periode na 1373, het jaar van de overstroming van de Riederwaard, tot in de 15^e eeuw, toen het gebied weer werd ingedijkt. Het overstromingsdek behoort tot de Afzettingen van Duinkerke III.

Geroerd pakket

De toplaag van de bodem in het onderzoeksgebied wordt gevormd door een pakket geroerde grond. Het pakket is doorgaans circa 60-70 cm dik en betreft de bouwvoor. Daarnaast hebben ook bioturbatie (wortels) en in enkele gevallen mogelijk grondwerkzaamheden (boring 8-11) bijgedragen aan de verstoring van het bovenste traject van de bodem.

3.2 Archeologie

Gedurende de archeologische inventarisatie van het gebied 'Rotterdam Wartburg' zijn in twee van de 29 gridboringen archeologische indicatoren aangetroffen. De archeologische indicatoren bevinden zich in de top van het veen op zo'n 344 cm - NAP (boring 20) en 464 cm - NAP (boring 28). Het gaat om baksteenpuntjes en kleibrokjes in de bovenste 10 cm van het Hollandveen. Ter controle zijn twee boringen verricht op één meter aan weerszijden van boring 20. Ook hierin werd hetzelfde beeld aangetroffen. De bovenste 40 cm van het veen in boring 28 zijn rommelig van structuur, eveneens duidend op antropogene invloed.

Het veenpakket wordt in beide boringen afgedekt door de Afzettingen van Duinkerke III (klastisch pakket 2), vermoedelijk afgezet in 1373. Wat de ouderdom betreft moet vooral worden gedacht aan de Late Middeleeuwen. In deze periode neemt ook het gebruik van baksteen toe (Janse 1965). Het valt echter niet geheel uit te sluiten dat het archeologische resten uit een vroegere periode betreft (Romeinse Tijd) of dat de resten uit verschillende perioden

dateren. De baksteenresten dateren echter niet uit de IJzertijd of eerder aangezien het gebruik van baksteen pas in de Romeinse Tijd bekend was.

4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Op 20 en 21 oktober 2003 is een archeologische inventarisatie in het plangebied 'Rotterdam Wartburg' uitgevoerd. Hierbij zijn archeologische indicatoren aangetroffen in de top van het veen in boringen 20 en 28. De top van het niveau met archeologische indicatoren bevindt zich op 344 cm - NAP respectievelijk 464 cm - NAP. Bij de grondwerkzaamheden ten behoeve van de nieuwbouw in het gebied kunnen dan ook archeologische waarden worden aangetast. Aanbevolen wordt dan ook tot verdere archeologische begeleiding van het project 'Rotterdam Wartburg'. Bij de huidige plannen dient vooral aandacht geschonken te worden aan het gedeelte ten noorden van boorpunt 28 in verband met de aan te leggen waterpartij; de ondergrond in de arealen rond boring 20 zal - naar het zich laat aanzien - minder worden verstoord. Aanbevolen wordt om ter plekke van boring 28 een waarderend onderzoek uit te voeren door het graven van één of meer proefsleuven gedurende enkele dagen indien hier en in de directe omgeving de bodemversturende activiteiten dieper reiken dan 410 cm - NAP.

LITERATUUR

Berendsen, H.J.A. 1998:
De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie, Assen.

Hageman, R.J.B. 1991: *IJsselmonde: een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*, Rotterdam (BOORrapporten 8).

Janse, H. 1965: *Bouwers en Bouwen in het verleden. De Bouwwereld tussen 1000 en 1650*, Zaltbommel

Rehorst M. 2001: *Verkennd bodemonderzoek ter plaatse van de Zuidkreek te Rotterdam*, Rotterdam. Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam (TC-nummer: 01-05-05).

Topografische Dienst 1990: *Grote Provincie-Atlas van Zuid-Holland 1:25:000*, Emmen.

Vervloet, J.A.J., en J.R. Mulder: 1985. *Cultuurhistorisch onderzoek in het landinrichtingsgebied IJsselmonde*, Wageningen (STIBOKA rapport 1682).

AFKORTINGEN

BOOR Bureau Oudheidkundig
Onderzoek van Gemeente-
werken Rotterdam

NAP Normaal Amsterdams Peil